

TOMASZ ZUZEK

BIBLIOTEKA KÓRNICKA

<https://orcid.org/0000-0003-1222-7141>

O WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO EDYCJI *EPITAPHIUM DITHARDI ABBATIS* SŁÓW KILKA

Celem artykułu jest przybliżenie problematyki związanej z edycją *Epitafium opata Ditharda*, dokonaną przez Wojciecha Kętrzyńskiego w 1893 r. w szóstym tomie *Monumenta Poloniae Historica* (dalej MPH). Ten wierszowany poetycki utwór pochwalny, pozostając w cieniu obszernej *Kroniki oliwskiej* czy *Tablic fundatorów i dobrodziejów*, traktowany był przez badaczy pomorskiego dziejopisarstwa przeważnie zdawkowo i wspominano o nim jedynie przy okazji, opierając się w głównej mierze na informacjach podanych przez wydawcę¹. Kętrzyński w swojej edycji wykorzystał rękopis ze zbiorów Biblioteki Kórnickiej, który również zostanie w niniejszej pracy omówiony wraz z podaniem nowych ustaleń na temat czasu jego spisania.

---

¹ Wprawdzie *Epitafium opata Ditharda*, wraz z dwoma wierszami o Świętopełku, zawartymi w *Tablicy fundatorów*, było przedmiotem okolicznościowej książeczki o charakterze popularnonaukowym pt. *Okruchy z oliwskiego scriptorium*, wydanej przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie na siedemsetną rocznicę układu w Kępnie (1282), gdzie opublikowano te trzy utwory wraz z ich tłumaczeniem na język polski, jednak jej autor, Lech Bądkowski, podał większość informacji o samym *Epitafium* za Kętrzyńskim, poświęcając temu dziełu stosunkowo mało miejsca (łącznie ok. pół strony), zob. Lech Bądkowski, *Okruchy z oliwskiego scriptorium*, Gdańsk 1981, s. 7 i 10.

Epitafium opata Ditharda poświęcone jest pierwszemu opatowi klasztoru cysterskiego w Oliwie, piastującemu tę godność w latach 1186–1189². Anonimowy poeta nie podał jednak żadnych szczegółów na temat samego Ditharda. Tekst *Epitafium*, złożony z 21 wersów spisanych leoninem, zachował się na tabulatum zawieszonym w archikatedrze oliwskiej na północnej ścianie południowej części ambitu, czyli obejścia wokół prezbiterium. Wojciech Kętrzyński datował tę drewnianą tablicę za niemieckim uczonym Theodorem Hirschem na XVII w.³ Z kolei Franciszek Mamuszka i Jerzy Stankiewicz jako czas jej ufundowania podali wiek XVI⁴. Natomiast Zygmunt Iwicki najpierw określił czas powstania tabulatum na lata po 1577 r.⁵, doprecyzowując później tę datę na rok 1589⁶. Tymczasem Zbigniew Kruszelnicki, na podstawie analizy detali ołtarza przedstawionego na wyobrażeniu malarskim, znajdującym się na górnej części tablicy, na którym postać legendarnego fundatora klasztoru księcia Subisława wprowadza grupę zakonników cysterskich z opatem na czele do otwartego wnętrza oliwskiego kościoła, ustalił, że tablica ta powstała po 1606 r.⁷ Najbardziej prawdopodobną datą sporządzenia tego tabulatum wydaje się jednak rok 1618, ustalony przez Aleksandra Piwka. Badacz ten powiązał powstanie tej tablicy z początkiem realnych rządów w Oliwie opata Adama Trebnica (1617–1630)⁸. Sam tekst *Epitafium* jest z pewnością wcześniejszy, co potwierdza odkryta w grudniu 2011 r. polichromia, umieszczona na ścianie w miejscu zawieszenia tabulatum⁹. Zdaniem A. Piwka widniejący

² Roczna data jego śmierci nie jest poświadczona źródłowo, a rok 1189 przyjmuje się za Jerzym Schwenglem, zob. Zygmunt Iwicki, *Konwent oliwski (1186–1831). Leksykon biograficzny i nie tylko...*, współpr. Maria Babnis, Gdańsk – Pelplin 2010, s. 42–43.

³ *Fontes Olivenses*, wyd. Wojciech Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica* (dalej MPH), t. 6, Kraków 1893, s. 289; *Catalogus nominum abbatum monasterii b. M. de Oliva*, hrsg. von Theodor Hirsch, [w:] *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 5, Leipzig 1874, s. 644, przyp. 1.

⁴ Franciszek Mamuszka, Jerzy Stankiewicz, *Oliwa: dzieje i zabytki*, Gdańsk 1959, s. 44.

⁵ Zygmunt Iwicki, *Oliwa wczoraj i dziś. Przewodnik po zabytkach katedry i byłego klasztoru*, Gdańsk 2001, s. 88.

⁶ Tenże, *Konwent oliwski...*, s. 43.

⁷ Zbigniew Kruszelnicki, *Historyzm i kult przeszłości w sztuce pomorskiej XVI–XVIII wieku*, Warszawa 1984, s. 110.

⁸ Aleksander Piwek, *Wystroje artystyczne kościoła pocysterskiego w Oliwie*, Gdańsk 2013, s. 86.

⁹ Tamże, s. 48, przyp. 70. O istnieniu takowego malowidła ściennego informowali już wcześniej m.in. Johann Heise (*Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreussen*. Bd. 1, *Pomerellen mit Ausnahme der Stadt Danzig*. H. 2, *Der Landkreis Danzig*, Danzig 1885, s. 121): „auch unter diesem soll sich noch ein altes Freskobild erhalten haben” czy też Franciszek Mamuszka i Jerzy Stankiewicz (*Oliwa: dzieje i zabytki...*, s. 44): „Napis jest powtórzeniem starszego, namalowanego na ścianie (znajduje się pod tablicą)...”.

tam napis „przemalowano zapewne w XV w., przenosząc na nowe podłoże stary tekst”¹⁰. Oba malowidła – wcześniejsze i nałożone na nie młodsze – powstały w drugiej połowie XV w. po zamurowaniu wczesnogotyckich arkad łączących prezbiterium z obejściem¹¹. Ustalenia tego badacza dają kolejny argument za wczesnym powstaniem tekstu *Epitafium opata Ditharda*, który zdaniem W. Kętrzyńskiego spisano już w XIII w., najprawdopodobniej w okresie, kiedy skomponowano w Oliwie dwa inne leonińskie wiersze, traktujące o księciu Świętopelku, a zawarte dziś w *Tablicy fundatorów*. Na trzynastowieczny rodowód *Epitafium* wskazywał także znawca historii i dziejopisarstwa oliwskiego, niemiecki badacz Heinz Lingenberg¹². Obecnie tekst zapisany na ścianie archikatedry oliwskiej zachował się jedynie fragmentarycznie¹³.

Wydając zabytki oliwskiego dziejopisarstwa, Wojciech Kętrzyński nadał im własny tytuł: *Fontes Olivenses* (łac. Źródła oliwskie). We wstępie napisał on:

W XVI wieku zebrano w Oliwie w jedną całość cały szereg źródeł odnoszących się do historii klasztoru cysterskiego w Oliwie oraz do dziejów Pomorza i Prus krzyżackich, które są niemałej wagi także dla historii Polski. Kolekcji tej nadano tytuł *Annalium primae monasterii B. M. de Oliva foundationis tomus primus* (...). W zbiorze tym mieszczą się:

- „1) Tabulae fundatorum et benefactorum;
- 2) *Chronica Olivensis*, do której wcielono
- 3) *Exordium ordinis cruciferorum seu Chronica de Prussia*;
- 4) *Annales Olivenses* czyli późniejsza kronika oliwska od r. 1356–1545.
- 5) *Epitaphium domini Dithardi abbatis Olivensis*”¹⁴.

W rzeczywistości jednak kolekcja oliwskich źródeł, o których mówi Kętrzyński, nie zawiera w sobie *Epitafium opata Ditharda* – zamiast tego po *Annales Olivenses* rękopisy z tą kolekcją mają *Katalog opatów oliwskich*¹⁵. Tekst tego *Epitafium*, wbrew temu, co podał wydawca, nie został zebrany w Oliwie w jedną

¹⁰ Aleksander Piwek, *Wystrój artystyczny...*, s. 48.

¹¹ Tamże, s. 49–50.

¹² Heinz Lingenberg, *Die älteste Olivaer Geschichtsschreibung (bis etwa 1350) und die Gründung des Klosters Oliva*, Lübeck 1994, s. 40–41.

¹³ Zob. przerys u Aleksandra Piwka, *Wystrój artystyczny...*, s. 49.

¹⁴ *Fontes Olivenses*, s. 257.

¹⁵ Najstarsze rękopisy zawierające tę kolekcję, o których pisał Kętrzyński, to: dwa rękopisy królewieckie B i C, rękopis greifswaldzki G i rękopis tzw. dzikowski Dz. Wszystkie te manuskrypty szczegółowo omawiam w pracy *Tradycja rękopiśmienna „Kroniki oliwskiej”* (w przygotowaniu).

rękopiśmienną całość razem z innymi powstałymi w klasztorze dziełami i znany był przede wszystkim z drewnianej tablicy z XVII w., znajdującej się w klasztornej świątyni. Ta niezgodna z prawdą informacja o przynależeniu *Epitafium opata Ditharda* do teje rękopiśmiennej kolekcji przyjęta została niestety przez badaczy i ugruntowała się w literaturze przedmiotu¹⁶.

Wymienione wyżej pięć dzieł powstałych w klasztorze cysterskim w Oliwie Wojciech Kętrzyński wydał w nieco zmienionej kolejności: na początku umieścił on wyłączony z tekstu *Kroniki oliwskiej* fragment traktujący o początku zakonu niemieckiego i jego podboju Prus, który opublikował jako osobne dzieło, nadając mu tytuł: *Exordium Ordinis Cruciferorum seu Chronica de Prussia*. Następnie na drugim miejscu wydał uszczuploną o powyższy fragment *Kronikę oliwską* (*Chronica Olivensis*), trzecim utworem były u niego *Tablice fundatorów i dobrodziejów* (*Tabula prima fundatorum; Secunda tabula benefactorum*), po nich *Epitafium opata Ditharda* (*Epitaphium Dithardi abbatis*), a całość zamknęły *Roczniki oliwskie* (*Annales Olivenses*). W *Fontes Kętrzyńskiego* zabrakło wspomnianego *Katalogu opatów oliwskich*, opublikował on ten wykaz bowiem już wcześniej, w tomie czwartym MPH¹⁷. Wydawca ten zaliczył wierszowane epitafium o opacie Dithardzie w poczet najstarszych źródeł oliwskich, gdyż jego zdaniem utwór ten jest „złożony z wierszy przypominających swoim układem tak dalece wiersze o Świętopelku, że nie może ulegać wątpliwości, że i one są utworem XIII wieku”¹⁸. Na dzieło to Wojciech Kętrzyński natrafił w manuskrypcie z połowy XVIII w., który odkrył w kórnickim Zamku, pracując tam w latach 1868–1870 jako bibliotekarz Jana Działyńskiego (1829–1880)¹⁹. Do edycji *Epitafium opata Ditharda* Kętrzyński

¹⁶ Informację o tym za Kętrzyńskim podał Jan Dąbrowski w fundamentalnej pracy o dziejopisarstwie polskim, cytowanej przez kolejnych historyków przy omawianiu dziejopisarstwa oliwskiego. O przynależności *Epitafium* do tej kolekcji pisał ostatnio Błażej Śliwiński we wstępie do wydania polskiego tłumaczenia *Kroniki oliwskiej*. Informacja ta pojawia się także u Lecha Bądkowskiego, autora publikacji o charakterze popularnonaukowym (zob.: Jan Dąbrowski, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław 1964, s. 169; Błażej Śliwiński, *Wstęp*, [w:] „*Kronika oliwska*”. *Źródło do dziejów Pomorza Wschodniego z połowy XIV wieku*, tłum. Dominika Pietkiewicz, wstęp i komentarz Błażej Śliwiński, Malbork 2008, s. 6; Rafał Witkowski, *Jerzy Schwengel (1697–1766), przeor kartuzji kaszubskiej i dziejopis Kościoła*, Poznań 2004, s. 234; Lech Bądkowski, *Okruchy*, s. 7).

¹⁷ Zob. *Fragmentum Menologii Olivensis*, wyd. Wojciech Kętrzyński, [w:] MPH, t. 4, Lwów 1884, s. 136–139.

¹⁸ *Fontes Olivenses*, s. 289.

¹⁹ Wojciech Kętrzyński pracował w Kórniku od końca listopada 1868 do 1 maja 1870 r. Poza kontynuacją wydawania *Tomicianów*, co było jego głównym zadaniem w bibliotece Jana Działyńskiego, sporządził on także pierwszy inwentarz rękopisów teje biblioteki, które uporządkował w pięciu działach. Rzeczony rękopis BK 65 Kętrzyński zaliczył do działu teologicznego (Andrzej Mężyński,

wykorzystał tekst z ww. rękopisu kórnickiego oraz wydanie Theodora Hirscha dokonane w 1874 r. w *Scriptores rerum Prussicarum*²⁰.

Rękopis ten, oprawiony w półskórek, przechowywany jest w Bibliotece Kórnickiej pod sygnaturą BK 65. Został spisany w większości na papierze formatu 2°, liczy 176 kart (w tym 6 kart ochronnych koloru niebieskiego) i składa się z trzech odrębnych sztucznie ze sobą połączonych części. Nie posiada on foliacji, lecz paginację, która jednak nie jest ciągła – w każdej części zaczyna się od nowa²¹. Rękopis ten zawiera liczne źródła do dziejów Kościoła na Pomorzu i w Prusach, w tym do klasztoru cysterskiego w Oliwie – jego szczegółową zawartość przedstawił już W. Kętrzyński oraz Ryszard Marciniak²². Autorem manuskryptu jest Jerzy Schwengel (1697–1766), przeor kartuzji gdańskiej (1735–1766), jego pismo widnieje na większości kart. Ten wybitny historiograf pozostawił po sobie bogaty zestaw materiałów do dziejów klasztoru kartuzów w Kartuzach, zajął się także opracowaniem dziejów całego zakonu kartuskiego i historii Kościoła katolickiego w Polsce, w szczególności na Pomorzu. Stąd też jego zainteresowanie zabytkami piśmiennictwa oliwskiego, tym bardziej że na krótki czas (1581–1589) cystersi objęli rządy w Kartuzach i większość archiwaliów z tego okresu znajdowała się właśnie w Oliwie²³. Karty rękopisu zapisane zostały w różnym okresie. W części pierwszej najmłodszy

---

Biblioteka Kórnicka Jana Działyńskiego, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1976, z. 12, s. 130–131; Krystyna Korzon, *Wojciech Kętrzyński 1838–1918. Zarys biograficzny*, Wrocław 1993, s. 122; Biblioteka Kórnicka, Archiwum, sygn. AB 277, *Inwentarz rękopisów Biblioteki Kórnickiej opracowany przez Wojciecha Kętrzyńskiego, w r. 1870 – Dział teologiczny*, k. 12v, poz. 56).

²⁰ Należy zauważyć, że, w przeciwieństwie do edycji Kętrzyńskiego, Hirsch opublikował *Epitaphium* niejako przy okazji wydania katalogu opatów oliwskich – tekst ten podał on w przypisie rzeczowym odnoszącym się do opata Ditharda. W swej edycji dokonał szeregu zmian względem tabulatum, o czym niżej; zob. *Cathalogus nominum abbatum...*, s. 644, przyp. 1.

²¹ W części pierwszej i trzeciej numery naniesiono ołówkiem najprawdopodobniej już w Bibliotece Kórnickiej, natomiast w części drugiej paginacja jest oryginalna atramentem, lecz niepełna – po stronie 72 następują strony 145 do 156.

²² *Fontes Olivenses*, s. 260–261; *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI–XVIII w.*, t. 1, oprac. Ryszard Marciniak, Michał Muszyński, Jacek Wiesiołowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971, s. 192–200.

²³ Irena Fabiani-Madeyska, *Omówienie źródeł*, [w:] Paweł Czaplowski, *Kartuzja kaszubska*, Gdańsk 1966, s. 7–8. Materiał zapisany na kartach omawianego tu kórnickiego manuskryptu znajduje w dziele Schwengla, wydanym przez Brunona Czaplę: *Ad historiam ecclesiarum Pomeraniae apparatus pauper subsidia literaria poscens a viris bonis et doctis collectus ad interim a Georgio Schwengel Cartusiae Priore 1749*, curavit Bruno Czapla, „Fontes” t. 16–19, Toruń 1912–1925. Szczegółowe informacje na temat spuścizny archiwalnej i historiograficznej oraz życia samego Jerzego Schwengla podał Rafał Witkowski (*Jerzy Schwengel...*). Tam też wśród kolekcji wypisów Schwengla autor wspomina na s. 138–139, 235 i 294 o rękopisie kórnickim sygn. BK 65.

skopiowany dokument wystawiony był w 1751 r. W części drugiej, zawierającej odpisy tekstów dotyczących Oliwy, w katalogu opatów oliwskich doprowadzonym do opata Józefa Jacka Rybińskiego, po prawej stronie zapiski dotyczącej tego opata znajduje się data 1756, lecz bez skrótów „Obit” (*Obit*). Taki skrót, wraz z dokładną datą śmierci, autor umieścił w analogicznym miejscu przy pozostałych opatach oliwskich (cz. II, s. 70–72). Rybiński piastował tę godność od 1740 r. aż do śmierci w 1782 r. Zatem odnotowany rok 1756 oznacza najprawdopodobniej datę dokonania odpisu katalogu opatów. Z kolei w części trzeciej roczne spisy zakonników kartuzji doprowadzone są do 1766, jednak pod tymże rokiem nie zapisano żadnych informacji – jest to zarazem rok, w którym Jerzy Schwengel zmarł. Znakiem wodnym większości kart jest dziewięć różnych wariantów wizerunku Madonny z Dzieciątkiem na ręku, stojącej na półksiężycu i otoczonej promienistą mandorlą²⁴. Zapiski z roku 1765 Schwengel zanotował na papierze ze znakiem pomocniczym ZVKAV i gmerkiem papiernika Marcina Lechmana (cz. III, s. 128). Natomiast znakiem głównym tego arkusza jest Madonna z Dzieciątkiem na ręku w promienistej mandorli, otaczającej jedynie górną część obu postaci na kształt jakby aureoli, po bokach pionowo umieszczono po jednej lilii, a poniżej napis S MARIA (cz. III, s. 125). Papier z tym filigranem pochodzi z 1755 r. i produkowany był w kartuskiej papierni w Żukowie²⁵. Zatem czas, w którym wszystkie części tego kodeksu były przez Schwengla zapisywane, określić można na okres pomiędzy 1751 a 1766 rokiem. Jednakże skopiowany tam tekst *Epitafium opata Ditharda* nie wyszedł spod jego ręki – włączył on jedynie do swego rękopisu arkusz zawierający ten utwór (cz. II, s. 149–152) i wykorzystał następnie niezapisane na nim miejsce, kontynuując własnoręcznie na s. 151–152 wykaz dokumentów dotyczących Kościoła chełmińskiego, rozpoczęty przez niego na s. 145. Poza tym na karcie z *Epitafium* widnieje filigran z innym motywem Madonny z Dzieciątkiem – umieszczona jest ona nie w promienistym owalu, a w koronie drzewa. Taki znak datowany jest na lata 40. XVIII w.²⁶ Na arkuszu tym znajduje się wykaz opatów oliwskich (a więc jest to drugi taki wykaz w tym rękopisie), w którym na początku

²⁴ W filigranach pomorskich dominuje temat Madonny, zapewne za sprawą klasztorów i duchowieństwa, które było głównym odbiorcą produkowanego tam papieru. Na temat znaków z tym motywem zob.: Franciszek Pabich, *Madonna w filigranach pomorskich*, „Polska Sztuka Ludowa” 1964, nr 2, s. 59–78.

²⁵ Por. Franciszek Pabich, *Papiernie nad Zatoką Gdańską*, Gdańsk 1978, s. 17, filigran nr 47.

²⁶ Edmundas Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, *Atlasas*, Vilnius 1967, s. 343, znak nr 2470.

przy imieniu Ditharda zapisano także tekst jego *Epitaphium*. Wykaz kończy się na opacie Rybińskim, a zapiska informuje o jego pomyślnych rządach w opactwie i zawiera datę 22 V 1749 r.²⁷ Następnie podano tam informacje o pierwszym biskupie chełmińskim Christianie (zm. 1245), który był oliwskim mnichem, a także o Dionizym Largentier (1557–1624) – opacie w Clairvaux (1596–1624). Arkusz ten zawiera ponadto krótką listę zakonników wywodzących się z Oliwy, którzy przyjęli godność opata w innych klasztorach. Zatem z treści wynika, że arkusz ten zapisano 22 maja 1749 r. w Oliwie. Osobą, która tego dokonała, mógł być opat Rybiński albo oliwski zakonnik z jego najbliższego otoczenia. Wniosek o autorstwie Rybińskiego nasuwa się tu za sprawą braku słowa *Dominus* przed jego imieniem, podczas gdy pozostali wymienieni opaci zawsze mają zapisane takie określenie. Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia, można dojść do przekonania, że rzeczony arkusz sporządzono w Oliwie w 1749 r. na prośbę Jerzego Schwengla. Jednakże wykaz ten jest niekompletny, na liście 51 wymienionych opatów brakuje aż 18 imion – pod kolejnym numerem porządkowym dla danego opata widnieje w tych przypadkach zamiast imienia jedynie adnotacja: *non est specificatus* lub zbiorczo dla kilku naraz: *non sunt specificati*. Mimo tych niedoskonałości (być może ze względu na zawarte tam pozostałe informacje) karta sporządzona w Oliwie została dołączona przez Schwengla do tego rękopisu, o czym świadczy oryginalna paginacja dokonana jego ręką.

Manuskrypt przeora Schwengla należał do kartuzji kaszubskiej aż do kasaty tego klasztoru w 1823 r., po czym przeszedł w posiadanie kolekcjonera Walentego Wolskiego (1750–1829) z Niestępowa nieopodal Gdańska – w rękopisie na s. I znajduje się jego zapiska własnościowa (jest zaklejona), a na s. V ekslibris²⁸. Cenny księgozbiór Wolskiego odziedziczyła następnie jego córka Barbara Łaszewska, a po jej śmierci opiekowała się nim siostrzenica jej męża – Aneta Jezierska. Spadkobiercy Jezierskiej sprzedali później znaczną część z tych zbiorów poznańskiemu antykwariuszowi Józefowi Lissnerowi, który odkupił je za 1000 talarów²⁹. W latach 1842–1846 Lissner sprzedał kilkadziesiąt rękopisów z tej kolekcji Tytu-

²⁷ Biblioteka Kórnicka, sygn. BK 65, cz. II, s. 150: „51. Abbas Olivae Josephus Hyacinthus Rybinsky, qui suo in Regimine de facto sospes, et incolumis feliciter regnat et gubernat, Anno 1749. Die 22 Mai”.

²⁸ Zob. *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI–XVIII w.*, s. 199 i 204 oraz Ryszard Marciniak, *Pomorski bibliofil Walenty Wolski z Niestępowa (1750–1829) i losy jego zbiorów w Wielkopolsce*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 2009, z. 29, s. 187.

²⁹ Tamże, s. 189–191.

sowi Działyńskiemu (1796–1861)³⁰, który rękopis Schwengla zakupił do swojej biblioteki w Kórniku w 1846 r.³¹ Kętrzyński natomiast podał w MPH mylną informację, że najcenniejsze książki i rękopisy z kolekcji Wolskiego, w tym rzeczony rękopis, nabył od antykwariuszów Jan Działyński, czyli syn Tytusa Działyńskiego³². Tę błędną informację, lecz w nieco innym kształcie, powtórzył następnie Jarosław Wenta w swojej monografii o oliwskim dziejopisarstwie³³.

Zanim *Epitafium opata Ditharda* zostało wydane przez Wojciecha Kętrzyńskiego w 1893 r., utwór ten doczekał się co najmniej pięciu wcześniejszych edycji³⁴, a wszystkich dokonano na podstawie tekstu z drewnianej tablicy. Jako pierwszy opublikował go już w XVII w. Szymon Starowolski w dziele *Monumenta Sarmatarum*³⁵. Ten wierszowany utwór umieścił także Johann Karl Kretschmer w swoim opisie opactwa i klasztoru oliwskiego, który ukazał się w 1847 r.³⁶ Kilka lat później *Epitafium* to wydał także wspomniany już wyżej Theodor Hirsch, w przypisie do edycji katalogu oliwskich opatów w piątym tomie *Scriptores rerum Prussicarum*³⁷. Następnie dzieło to dwukrotnie opublikował ksiądz Konstanty Damrot, pierwszy raz w 1878 r. w „Gazecie Toruńskiej”, gdzie ukazywały się jego *Listy z podróży odbytej przez Prusy Królewskie* pod pseudonimem Czesława Łu-

³⁰ *Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI–XVIII w.*, s. 199.

³¹ Poza notatką na naklejce z sygnaturą, znajdującej się po wewnętrznej stronie oprawy: „od Lissnera w zamian 1846”, którą napisał Kajetan Wincenty Kielisiński, ówczesny bibliotekarz w Kórniku, datę zakupu potwierdza także wykaz manuskryptów zakupionych od Lissnera w 1846 r., sporządzony przez tegoż bibliotekarza, zob. Biblioteka Kórnicka, sygn. BK 7462, k. 27r, poz. 33. Lissner oferował ten rękopis Schwengla za cenę 12 Reichsthalerów, zob. Józef Lissner, *Wykaz dzieł nader rzadkich i ważnych, tudzież manuskryptów...*, które w księgarni i składzie sztuk pięknych J. Lissnera ... za umiarkowaną cenę są do nabycia, Posen 1846, s. 56, poz. 28. W tym samym roku Tytus Działyński nabył od poznańskiego antykwariusza także inny manuskrypt autorstwa Schwengla – obecnie sygnatura BK 66.

³² *Fontes Olivenses*, s. 260.

³³ Jarosław Wenta podał, że rękopis ten został „odkupiony przez Jana Działyńskiego z rąk Walentyna Wolskiego, w którego bibliotece się pierwotnie znajdował”. Należy tutaj zauważyć, że Jan Działyński urodził się pół roku po śmierci Walentyna Wolskiego. Zob. Jarosław Wenta, *Dziejopisarstwo w klasztorze cysterskim w Oliwie na tle porównawczym*, „Studia Gdańskie”, t. 7, ser. „Studia Oliwskie” t. 1, Gdańsk – Oliwa 1990, s. 18.

³⁴ W tym samym roku co Wojciech Kętrzyński opublikował go również Wilhelm Kempner: *Die Inschriften des Klosters Oliva. Beilage zum Programm des Königlichen Gymnasium zu Neustadt in Westpreussen*, Ostern 1893, s. 9.

³⁵ *Monumenta Sarmatarum, Viam universae carnis Ingressorum Simone Starovolscio primicerio Tarnoviensi collectore*, Cracovia 1655, s. 336–337.

³⁶ Johann Carl Kretschmer, *Geschichte und Beschreibung der Cistercienser-Abtei Oliva*, Danzig 1847 (*Geschichte und Beschreibung der Klöster im Pommerellen*; H. 1), s. 48.

³⁷ Zob. wyżej przyp. 20.

bieńskiego³⁸. Wszystkie listy zostały kilka lat później zebrane i wydane ponownie w formie książki, również pod tym samym pseudonimem, ale ze zmienionym tytułem, jako *Szkice z ziemi i historii Prus Królewskich*³⁹.

Do wydania *Epitafium* w MPH Wojciech Kętrzyński wykorzystał edycję Th. Hirscha oraz kopię, którą polski badacz odnalazł w Kórniku w rękopisie przeora J. Schwengla (sygn. BK 65, cz. II, s. 149)⁴⁰. Jednak manuskrypt ten, podobnie jak w wypadku wydań Starowolskiego, Kretzschera, Hirscha i Damrota, zawiera jedynie odpis *Epitafium* zdjęty z zawieszanej w oliwskiej świątyni drewnianej tablicy. Świadczy o tym adnotacja kopisty przed samym utworem: „... *qui habet egregium Epitaphium, quod taliter sonat*” oraz skopiowane dwa zdania z górnego i dolnego belkowania tablicy: *Ego autem sicut Oliva fructifera in Domo Domini* oraz *Hoc S. M. veneranda antiquitas D. Dithardo primo abbati Olivienisi, professo Colbacensi, posuit*⁴¹.

Należy zauważyć, że Hirsch wyżej cytowanych zdań z obu belkowań nie opublikował, Starowolski i Damrot podali tylko dolne zdanie, zaś Kretzscher oba. Kętrzyński natomiast wydał tylko zdanie z górnego belkowania, co dobitnie dowodzi, że nie widział on tabulatum z tekstem *Epitafium* w oliwskiej świątyni, gdyż wówczas umieściłby i dolne zdanie⁴². Nie znał także pracy Starowolskiego, Kretzschera oraz listu VII Damrota, inaczej nie pominąłby tego zapisu w rękopisie Schwengla. Z kolei kopista dokonujący odpisu dla Jerzego Schwengla popełnił błąd w zdaniu z górnego belkowania, pisząc: „*in Domo Domini*”, podczas gdy na tabulatum w rzeczywistości jest: „*in Domo Dei*”. Kętrzyński przejął ten błąd do swojej edycji,

³⁸ *Epitafium* podał w 1878 r. w liście VII, zob. „Gazeta Toruńska” 1878, nr 5, s. 3.

³⁹ *Szkice z ziemi i historii Prus Królewskich. Listy z podróży odbytej przez Czesława Łubińskiego*, Gdańsk 1886, s. 133. Należy zauważyć, że ponownie wydane listy nieco różnią się od tych publikowanych w odcinkach w „Gazecie Toruńskiej” w latach 1877–1878, tj. w większości okrojono ich treść z krytycznych wypowiedzi nt. Niemców i polityki rządu pruskiego względem Polaków. Nie uchroniło to jednak wydawcy tej książki, Edwarda Michałowskiego, przed skazaniem na więzienie w 1888 r. (nie chciał wyjawić władzom pruskim rzeczywistego nazwiska autora) i nakazem konfiskaty całego nakładu, który na szczęście był już wówczas wyprzedany.

⁴⁰ *Fontes Olivenses*, s. 289 i 359.

⁴¹ Biblioteka Kórnicka, sygn. BK 65, cz. II, s. 149.

⁴² Przy czym nie ma tutaj mowy o omyłkowym opuszczeniu-pominięciu tego zdania przy edycji, bowiem u Schwengla, mimo że znajduje się ono zaraz pod tekstem, jest jednak trudne do rozeznania jako zdanie należące do *Epitafium*. Dzieje się tak z uwagi na nieco inne jego rozmieszczenie, tj. kolejne wersy *Epitafium* spisane są od lewej, natomiast zdanie z dolnego belkowania (*Hoc S. M. veneranda ...*) jest wyśrodkowane, ma na końcu dodaną informację „sed quo anno n[on] e[st] specificatum” i sprawia wrażenie, jakby było w całości komentarzem kopisty.

z kolei u Kretzschmera zdanie to jest podane poprawnie – *in Domo Dei*⁴³. Poza tym Kretzschmer dokładnie oddzielił zdania z belkowania od tekstu właściwego, opatrując to odpowiednim komentarzem⁴⁴.

Kętrzyński wydał zatem *Epitafium opata Ditharda* na podstawie dwóch kopii tekstu zdjętych z siedemnastowiecznego tabulatum. Po skolacjonowaniu tekstu zawartego na tablicy w archikatedrze oliwskiej z obiema tymi kopiami, należy zauważyć, że mają one kilka różnic⁴⁵, co można powiedzieć także o pozostałych wspomnianych tu edycjach: Starowolskiego i Kretzschmera, a także obu Damrota (z tym, że w drugiej edycji koryguje on niektóre swe wcześniejsze, bardzo liczne omyłki). Pracę Kretzschmera niewątpliwie znał Theodor Hirsh, który podał identyczną informację o tym, że *Epitafium* skomponowano za pomocą leoninów, i także uznał ten wiersz za wcześniejszy niż sama tablica. Z tego względu konsekwentnie nie umieścił on w swoim wydaniu w *Scriptores rerum Prussicarum* dyftongów, a zapisane na tabulatum imię Ditharda podał przez jedno „t”. Pomiął także (będące ewidentnie późniejszym dodatkiem) oba zdania z górnego i dolnego belkowania tej tablicy. Wojciech Kętrzyński z kolei, mimo że sam uważał *Epitafium opata Ditharda* za dzieło pochodzące z wieku trzynastego, przez co znalazło się ono przecież w jego kolekcji *Fontes Olivenses*, podał jednak w swym wydaniu tekst w większości za Schwenglem – tj. z dyftongami, w trzech tylko przypadkach przyjmując lekcję za Hirschem: 2 × imię *Dithardus* zamiast *Ditthardus* oraz *ordini* – zamiast *ordine*⁴⁶. Dążąc zatem do odtworzenia pierwotnego kształtu tekstu *Epitafium*, czemu służyć miały ww. trzy zmiany, prezentujące lekcję poprawniejszą, Kętrzyński jednocześnie pozostawił dyftongi, co jest w tym przypadku niezrozumiałe. Podał także zdanie z górnego belkowania, mimo że nie miał go Hirsch, o czym Kętrzyński nie poinformował⁴⁷.

⁴³ W tym miejscu należy wspomnieć także o wydaniu Lecha Bądkowskiego, który opublikował tekst *Epitafium opata Ditharda* wraz z jego dwoma tłumaczeniami na język polski. Ten znawca i popularyzator klasztoru oliwskiego i jego historii podał niestety za Kętrzyńskim tekst razem z błędnym zapisem z górnego belkowania: „*in Domo Domini*”, bez podania zdania z dolnego belkowania tego tabulatum; zob. Lech Bądkowski, *Okruchy...*, s. 15–17.

⁴⁴ Johann Carl Kretzschmer, *Geschichte und Beschreibung*, s. 48.

⁴⁵ U Schwengla jest: w wersie 9 „non fere sanctum”, a na tabulatum „non fore sanctum”, w werście 13 „sed ressurectura futuro”, tabulatum ma „sed surrectura futuro”. Hirsch, poza pominięciem dyftongów i zamianą słowa „ordine” na „ordini” (o czym niżej), ma: w werście 5 „Ipsum se [e]duxit”, a tabulatum „Ipsam seduxit”, w werście 7 wydawca dodał „d” do „rebus, quo[d]”, w werście 11 ma „ipse fidelis”, a tabulatum „iste fidelis”, w werście 13 „sed (re)surrectura”, a tabulatum „sed surrectura”.

⁴⁶ Zdaniem Heinza Lingenberga lekcję „ordine” trudno jest uzasadnić gramatycznie. Według tego badacza bardziej odpowiednie jest słowo „ordini”, które w tym wypadku jest lepsze zarówno pod względem metrycznym, jak i sensownym, zob. Heinz Lingenberg, *Die älteste...*, s. 132, przyp. 30.

⁴⁷ Por. przypisy tekstowe u Kętrzyńskiego: *Fontes Olivenses*, s. 359.

Epitafium opata Ditharda znajduje się jednak w jeszcze jednym, starszym od kórnickiego manuskrypcie, przechowywanym obecnie w Archiwum Państwowym w Gdańsku (dalej APG), Zespół Akta klasztoru cysterskiego w Oliwie, pod sygnaturą 940/422. Rękopis ten bez wątpienia został spisany w oliwskim klasztorze i sugerując się w tym wypadku głównie jego zawartością, można stwierdzić, że terminem *ante quem* jego powstania był 1618 r.⁴⁸ Dzieło to zapisano tam na k. 2r-v i nie posiada ono zdań z górnego i dolnego belkowania. Sam tekst *Epitafium* został przez kopistę zdjęty ze ściany katedry jeszcze przed powstaniem tabulatum. Świadczy o tym zdanie poprzedzające tekst utworu: „... *quibus primus abbas in Oliva praefuit nomine Dithadus, quod ossa eius muro inclusa e regione altaris S. Martini et simul inscriptio antiqua palam faciunt, quae est huiusmodi.*” – i tu następuje tekst *Epitafium opata Ditharda*: „*Praefuit hic primus...*”⁴⁹. Autor tego zdania, mając przed sobą nowe piękne tabulatum z majuskulnym połączanym pismem, nie nazwałby go „starym/starożytnym napisem” (*inscriptio antiqua*) – takim byłaby za to dla niego polichromia z piętnastowieczną gotycką kursywą. Poza tym tekst ten posiada słowo *Amen* na końcu wersu 19: *Sub Christi dextra praeserves intus et extra*, którego to słowa nie ma na drewnianej tablicy. Widnieje ono za to na zachowanej do dziś na ścianie i przesłoniętej obecnie ową tablicą dawnej polichromii, w tym samym fragmencie co w rękopisie gdańskim⁵⁰. Tekst *Epitafium* z tego rękopisu różni się w kilku miejscach od wersji zachowanej dziś na tabulatum i nie posiada zdań zapisanych na górnym oraz dolnym belkowaniu. Dwie zasadnicze różnice w tekście występują w wersie 12 i 13:

APG sygn. 940/422: *Cuius in hac fossa clauduntur corporis ossa*

Tabulatum: *Cuius in hac fossa servantur corporis ossa*

oraz

APG sygn. 940/422: *Hoc inclusa muro; sed surrectura futuro*

Tabulatum: *Inclusa hoc muro; sed surrectura futuro*

Ponadto należy wspomnieć o występujących u wydawców różnych odmianach pierwszego wyrazu w wersie 5: *Ipsum seduxit, seductos ipse reduxit*.

⁴⁸ Szczegółowo na temat tego rękopisu pisałem już w innym miejscu, zob. Tomasz Zuzek, *Nieznanym rękopiśmienny zapis legendy o skamieniałym chlebie*, „Studia Gdańskie” 2020, t. 47, s. 214–217.

⁴⁹ APG, Zespół Akta klasztoru cysterskiego w Oliwie, sygn. 940/422. k. 2r (tłum.): „...którego pierwszym opatem był [opat] imieniem Dithard, którego kości zostały zamknięte w murze w okolicy ołtarza św. Marcina i podobnie uczyniono [tam] widoczny starożytny napis, który jest taki. Był tutaj pierwszy...”

⁵⁰ Dziękuję prof. dr. hab. inż. arch. Aleksandrowi Piwkowi za udostępnienie mi do badań fotografii z zachowaną polichromią.

Taką lekcję podaje rękopis gdański i słowo to widoczne jest także na polichromii z XV w. Natomiast tabulatum ma tutaj lekcję *Ipsem seduxit*, co sprawia, że fragment ten jest niezrozumiały. Starowolski, Schwengel, Hirsch oraz Kętrzyński mają poprawne *Ipsum*. Natomiast Kretzschmer podał błędną odmianę żeńską tego słowa – *Ipsam seduxit*, opatrzwszy to dwuznacznym komentarzem⁵¹. Na tę opinię zwrócił uwagę K. Damrot, uznając, że Kretzschmer ubliża pamięci cnotliwego męża – opata Ditharda. Mimo tego Damrot również opublikował w tekście *Epitafium* zupełnie nieuzasadnioną lekcję *Ipsam*, zaznaczając przy tym w przypisie, że „przedostania litera w tem słowie jest nieczytelna, ale podobniejsza do E aniżeli do A”(!)⁵². Literę „E” podał także Kempner⁵³. Rodzi się zatem pytanie: czy od początku istnienia drewnianej tablicy (1618) zapisane było na niej wyraźnie dziś widoczne słowo *Ipsem*? Możliwe, że widniało tam jednak słowo *Ipsum*, a z czasem litera „U” – na tabulatum zapisana zawsze przez „V” – stała się nieczytelna (wykruszyło się jej złączenie lub uległa z jakiejś przyczyny mechanicznemu uszkodzeniu), a gdy tablicę odrestaurowywano (w czasie już po wizycie Damrota), zastąpiono nieczytelną literę „V” niefortunnym „E”. To samo tyczy się fragmentu w wersie 7: *Curavit rebus, quo* – w tabulatum widnieje: „CVRAVIT REBVS IQVO”. W każdym z wymienionych wyżej wydań podano poprawny zapis *rebus, quo*, także u Schwengla.

Reasumując, wbrew powszechnie przyjętej za sprawą Wojciecha Kętrzyńskiego informacji, *Epitafium opata Ditharda* nie wchodziło w skład rękopiśmiennej kolekcji tzw. źródeł oliwskich. Przygotowaną przez tego badacza edycję *Epitafium* w szóstym tomie MPH należy dziś uznać za niewystarczającą, gdyż służący mu za podstawę tekst z rękopisu Jerzego Schwengla (sygn. BK 65) jest jedynie kopią zdjętą z drewnianej tablicy z XVII w., a Wojciech Kętrzyński nie znał tej tablicy z autopsji. Rękopis kórnicki sporządzono w połowie XVIII w., natomiast samego odpisu *Epitafium* dokonano w 1749 r. w Oliwie, na prośbę Jerzego Schwengla. Istnieje jednak inna, starsza kopia tego tekstu zawarta w rękopisie gdańskim (APG, sygn. 940/422), która została zdjęta z piętnastowiecznej polichromii, jeszcze

⁵¹ „Ich gestehle aufrichtig daß ich nicht entziffern kann auf welches Femininum sich das „Ipsam” bezieht, welches der fromme und wie gesagt ist, keusche Dithard soll verführt haben.” Johann Carl Kretzschmer, *Geschichte und Beschreibung...*, s. 48, przyp. 1.

⁵² „Gazeta Toruńska” 1878, nr 5, s. 3 przyp. * oraz *Szkice z ziemi i historii Prus Królewskich...*, s. 133, przyp. *.

⁵³ Wilhelm Kempner, *Die Inschriften des Klosters Oliva...*, s. 9.

zanim zasłonięto ją tabulatum. Zatem w nowej edycji oliwskiego dziejopisarstwa⁵⁴ ten mający trzynastowieczny rodowód i zaliczający się do najstarszych zabytków piśmiennictwa komemoratywnego w cysterskim klasztorze w Oliwie utwór należałoby wydać, przyjmując za podstawę tekst rękopisu gdańskiego skolacjonowany z zachowanymi do dziś fragmentami piętnastowiecznej polichromii, z której był odpisany.

BIBLIOGRAFIA

Rękopisy

Archiwum Państwowe w Gdańsku:

Zespół Akta klasztoru cysterskiego w Oliwie, sygn. 940/422.

Biblioteka Kórnicka:

sygn. BK 65, sygn. BK 66, sygn. BK 7462, sygn. AB 277.

Pozostałe

Ad historiam ecclesiasticam Pomeraniae apparatus pauper subsidia literaria poscens a viris bonis et doctis collectus ad interim a Georgio Schwengel Cartusiae Priore 1749, curavit Bruno Czapla, „Fontes” t. 16–19, Toruń 1912–1925.

Bądkowski Lech, *Okruchy z oliwskiego scriptorium*, Gdańsk 1981.

Catalogus nominum abbatum monasterii b. M. de Oliva, hrsg. von Theodor Hirsch, [w:] *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 5, Leipzig 1874.

Dąbrowski Jan, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław 1964.

Fabiani-Madeyska Irena, *Omówienie źródeł*, [w:] Paweł Czaplewski, *Kartuzja kaszubska*, Gdańsk 1966.

Fontes Olivenses, wyd. Wojciech Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 6, Kraków 1893.

Fragmentum Menologii Olivensis, wyd. Wojciech Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. 4, Lwów 1884.

„Gazeta Toruńska” 1878, nr 5.

Heise Johann, *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Westpreussen*. Bd. 1, *Pomerellen mit Ausnahme der Stadt Danzig*. H. 2, *Der Landkreis Danzig*, Danzig 1885.

Iwicki Zygmunt, *Konwent oliwski (1186–1831). Leksykon biograficzny i nie tylko...*, współpr. Maria Babnis, Gdańsk – Pelplin 2010.

⁵⁴ Deklarację przystąpienia do edycji oliwskich źródeł historiograficznych i nekrologicznych złożył niedawno Jarosław Wenta – zob. tenże, *Założenia edycji tekstów dziejopisarskich z cysterskiej Oliwy*, [w:] *Dzieje i kultura cystersów w Polsce 2*, red. Marcin Starzyński, Dariusz Tabor CR (seria „Cistercium Mater Nostra. Studia et documenta” t. 5), Kraków 2018, s. 279, przyp. *.

- Iwicki Zygmunt, *Oliwa wczoraj i dziś. Przewodnik po zabytkach katedry i byłego klasztoru*, Gdańsk 2001.
- Katalog rękopisów staropolskich Biblioteki Kórnickiej XVI–XVIII w.*, t. 1, oprac. Ryszard Marciniak, Michał Muszyński, Jacek Wiesiołowski, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971.
- Kempner Wilhelm, *Die Inschriften des Klosters Oliva. Beilage zum Programm des Königlichen Gymnasium zu Neustadt in Westpreussen*, Ostern 1893.
- Korzon Krystyna, *Wojciech Kętrzyński 1838–1918. Zarys biograficzny*, Wrocław 1993.
- Kretschmer Johann Carl, *Geschichte und Beschreibung der Cistercienser-Abtei Oliva*, Danzig 1847 (*Geschichte und Beschreibung der Klöster im Pommerellen*; H. 1).
- Kruszelnicki Zbigniew, *Historyzm i kult przeszłości w sztuce pomorskiej XVI–XVIII wieku*, Warszawa 1984.
- Lingenberg Heinz, *Die älteste Olivaer Geschichtsschreibung (bis etwa 1350) und die Gründung des Klosters Oliva*, Lübeck 1994.
- Lissner Józef, *Wykaz dzieł nader rzadkich i ważnych, tudzież manuskryptów ..., które w księgarni i składzie sztuk pięknych J. Lissnera ... za umiarkowaną cenę są do nabycia*, Posen 1846.
- Mamuszka Franciszek, Stankiewicz Jerzy, *Oliwa: dzieje i zabytki*, Gdańsk 1959.
- Marciniak Ryszard, *Pomorski bibliofil Walenty Wolski z Niestępowa (1750–1829) i losy jego zbiorów w Wielkopolsce*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 2009, z. 29.
- Mężyński Andrzej, *Biblioteka Kórnicka Jana Działyńskiego*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1976, z. 12.
- Monumenta Sarmatarum, Viam universae carnis Ingressorum Simone Starovolscio primicerio Tarnoviensi collectore*, Cracovia 1655.
- Pabich Franciszek, *Madonna w filigranach pomorskich*, „Polska Sztuka Ludowa” 1964, nr 2.
- Pabich Franciszek, *Papiernie nad Zatoką Gdańską*, Gdańsk 1978.
- Piwek Aleksander, *Wystrój artystyczne kościoła pocysterskiego w Oliwie*, Gdańsk 2013.
- Śliwiński Błażej, *Wstęp*, [w:] „Kronika oliwska”. *Źródło do dziejów Pomorza Wschodniego z połowy XIV wieku*, tłum. Dominika Pietkiewicz; wstęp i komentarz Błażej Śliwiński, Malbork 2008.
- Szkice z ziemi i historii Prus Królewskich. Listy z podróży odbytej przez Czesława Łubińskiego*, Gdańsk 1886.
- Wenta Jarosław, *Dziejopisarstwo w klasztorze cysterskim w Oliwie na tle porównawczym*, „Studia Gdańskie”, t. 7, ser. „Studia Oliwskie” t. 1, Gdańsk – Oliwa 1990.
- Wenta Jarosław, *Założenia edycji tekstów dziejopisarskich z cysterskiej Oliwy*, [w:] *Dzieje i kultura cystersów w Polsce 2*, red. Marcin Starzyński, Dariusz Tabor CR (seria „Cistercium Mater Nostra. Studia et documenta” t. 5), Kraków 2018.
- Witkowski Rafał, *Jerzy Schwengel (1697–1766), przeor kartuzji kaszubskiej i dziejopis Kościoła*, Poznań 2004.
- Zuzek Tomasz, *Nieznany rękopiśmienny zapis legendy o skamieniałym chlebie*, „Studia Gdańskie” 2020, t. 47.

ABSTRAKT

TOMASZ ZUZEK

**O WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO EDYCJI
EPITAPHIUM DITHARDI ABBATIS SŁÓW KILKA**

Celem artykułu jest przybliżenie problematyki związanej z edycją *Epitafium opata Ditharda*, dokonaną przez Wojciecha Kętrzyńskiego w 1893 r. w szóstym tomie *Monumenta Poloniae Historica*. Wbrew powszechnie przyjętej za sprawą tego uczonego informacji *Epitafium opata Ditharda* nie wchodziło w skład rękopiśmiennej kolekcji tzw. źródeł oliwskich (*Fontes Olivenses*). Ten wierszowany utwór pochwalny na cześć pierwszego opata klasztoru oliwskiego powstał najprawdopodobniej w XIII w., a znany jest dziś głównie z drewnianej tablicy z XVII w., znajdującej się w archikatedrze oliwskiej w Gdańsku, której Wojciech Kętrzyński nie znał z autopsji. Wydał on *Epitafium opata Ditharda*, biorąc za podstawę kopię tekstu zachowaną w rękopisie kórnickim sygn. BK 65, zdjętą z tego tabulatum w 1749 r. Z uwagi na fakt, że istnieje starsza kopia tekstu tego dzieła, zapisana w rękopisie gdańskim (APG, sygn. 940/422), zdjęta nie z tabulatum, a z piętnastowiecznej polichromii, edycję Kętrzyńskiego należy dziś uznać za niewystarczającą.

Słowa kluczowe: klasztor cysterski w Oliwie, rękopisy, epitafium, edycja tekstów, Wojciech Kętrzyński

ABSTRACT

TOMASZ ZUZEK

**A COUPLE OF WORDS ON WOJCIECH KĘTRZYŃSKI'S EDITION
OF *EPITAPHIUM DITHARDI ABBATIS***

This paper seeks to acquaint the readers with problems related to Wojciech Kętrzyński's 1893 edition of *Epitaphium Dithardi abbatiss* [*Epitaph of abbot Dithard*] in volume six of *Monumenta Poloniae Historica*. In contrast to the information the scholar disseminated which was subsequently commonly adopted, *Epitaphium Dithardi abbatiss* was not a part of the hand-written collection of the so-called Oliva sources (*Fontes Olivenses*). This laudatory work in a verse form, in honour of the first abbot of the Oliva monastery, was probably created in the 13th century, and today is known mainly from the 17th-century epitaph tablet surviving in the Oliva Cathedral in Gdańsk, which Wojciech

Kętrzyński did not see personally. He issued *Epitaphium Dithardi abbatis* taking as the basis a copy of the text surviving in the Kórnik manuscript call no. BK 65, copied from this tablet in 1749. Today, in view of the existence of an older copy of the text, included in the Gdańsk manuscript (APG, call no. 940/422) copied not from the tablet but from the 15th-century polychrome, Kętrzyński's edition should be considered insufficient.

Keywords: Cistercian monastery in Oliva, manuscripts, epitaph, text edition, Wojciech Kętrzyński